

Szczawnica jako przykład rozwoju zrównoważonego gminy uzdrowskiej

Słowa kluczowe: rozwój zrównoważony, rozwój lokalny, uzdrowisko, lecznictwo uzdrowskie

Key words: sustainable development, local development, health resort/ spa, spa health care/ health service

Gminy uzdrowskie to taka kategoria gmin, na których obszarze są położone uzdrowiska, i których aktywność gospodarcza została mocno ograniczona przede wszystkim w celu ochrony walorów uzdrowskich. Do niedawna uzdrowiska kojarzyły się wyłącznie jako obszary specjalnej ochrony, na których może być przede wszystkim prowadzone leczenie uzdrowskie, a w niewielkim stopniu inna działalność taka jak turystyka, rekreacja czy sport. Nie do pomyślenia było, aby w uzdrowsku działalnością dominującą była inna działalność, niż lecznicza działalność uzdrowska. Tak jednostronnie wykształcony i utrwalony przez lata model funkcjonowania miejscowości uzdrowskich doprowadził w rezultacie, w końcu lat osiemdziesiątych i na początku lat dziewięćdziesiątych, do olbrzymich problemów związanych z funkcjonowaniem gmin uzdrowskich. Nie były one bowiem przygotowane do nowych wyzwań gospodarki rynkowej, otwarcia rynku europejskiego i wzrastającej konkurencji. Na szczęście większość gmin uzdrowskich szybko dostrzegła istniejące zagrożenie, i od połowy lat dziewięćdziesiątych zaczęła gwałtownie przebudowywać swoją ofertę uzdrowską, starając się wielokierunkowo rozwijać swoje miejscowości, ale w zgodzie z zasadą rozwoju zrównoważonego. Przykładem uzdrowska, które buduje swoją pozycję w oparciu o zasady rozwoju zrównoważonego jest Szczawnica, co przedstawię w poniższym opracowaniu.

Istota rozwoju zrównoważonego

Rozwój lokalny i regionalny są kategoriami rozwoju społeczno-gospodarczego. W pojęciach tych mieści się zarówno tworzenie nowych miejsc pracy, jak i kompleksowe kształtowanie możliwie najlepszych warunków do życia w środowisku lokalnym i regionalnym [1]. Oba te pojęcia są zdeterminowane przestrzennie, ukazując proces pozytywnych zmian o charakterze ilościowym, ale też przede wszystkim jakościowym [2]. Zmiany te, będące efektem współdziałania i mobilizacji podmiotów lokalnych i regionalnych, polegają na kreacji nowych lub już istniejących [3]:

- walorów użytkowych danej jednostki terytorialnej,
- możliwości jej rozwoju gospodarczego, poprzez tworzenie korzyści zewnętrznych dla podmiotów gospodarczych,

- walorów lokalnego i regionalnego ekosystemu oraz ładu przestrzennego.

Złożoność rozwoju lokalnego i regionalnego można dodatkowo uwypuklić poprzez ukazanie jego wielowymiarowości obejmującej wymiary: społeczno-kulturowy (ludność, wykształcenie, instytucje i usługi społeczne), środowiskowy (komponenty i zasoby środowiska naturalnego, infrastruktura ekologiczna), infratechniczny (infrastruktura techniczna o zasięgu lokalnym i ponadregionalnym, inwestycje infrastrukturalne), gospodarczy i przestrzenny (zasoby i działalność gospodarcza, zagospodarowanie, kompozycja i ład przestrzenny). Wymienione powyżej wymiary rozwoju lokalnego są określane przez czynniki rozwoju, do których należą:

- potrzeby społeczności regionalnych i lokalnych,
- zasoby i walory środowiska przyrodniczego oraz zasoby pracy,
- inwestycje infrastrukturalne oraz istniejący potencjał gospodarczy,
- rynek lokalny i rynki zewnętrzne oraz kapitał finansowy, zwłaszcza inwestycyjny,
- nowoczesne technologie wytwarzania oraz tereny inwestycyjne i korzyści lokalizacji.

Poszczególne obszary, różnią się od siebie pod względem waloru potencjału rozwojowego. I to właśnie ten potencjał ma znaczący wpływ na konkurencyjność lokalną i regionalną, która zgodnie z definicją OECD, jest rozumiana jako zdolność do wytwarzania towarów i świadczenia usług oraz ich sprzedaży na rynkach, w celu zapewnienia relatywnie wysokiego i stabilnego poziomu dochodów oraz zatrudnienia. Ze względu na złożoność i konfigurację zasobów lokalnych i regionalnych, z punktu widzenia ich konkurencyjności, wydziela się obszary [4]:

- adaptacyjne, w których przewaga konkurencyjna bazuje na pojedynczych zasobach lub prostej ich konfiguracji;
- generująco-adaptacyjne, w których przewaga konkurencyjna bazuje na złożonych konfiguracjach zasobów, synergii regionalnej i rosnącej roli czynników intelektualnych;
- nieadaptacyjne, które ze względu na jakość zasobów lub wcześniejszą niewłaściwą eksploatację nie są w stanie konkurować nie tylko z regionami generującymi innowacje, ale także z regionami absorpcyjnymi.

Sam proces kształtowania rozwoju jest wielowymiarowy i dynamiczny oraz zachodzi w obiektywnie występujących uwarunkowaniach zewnętrznych i wewnętrznych. Rozwój zrównoważony jest przede wszystkim procesem zmierzania w kierunku ładu zintegrowanego, wiążącego współzależnie w ładzie instytucjonalno-politycznym i przestrzennym ład społeczny, gospodarczy i ekologiczny w ciągłej grze sprzeczności i konfliktowych interesów. Oznacza to także, że jest konieczne odnoszenie się do celów rozwojowych wszystkich poziomów zarówno tych lokalnych, jak i regionalnych, krajowych, unijnych, a także globalnych. Z wymienionych poziomów, to właśnie rozwój lokalny nabiera coraz bardziej ważnego znaczenia. Lokalność regionu możemy odnieść do poziomu gminy jak również powiatu. Tym samym rozwój lokalny powinien być utożsamiany z rozwojem wspólnoty szczebla powiatowego i gminnego. Rozwój ten powinien być ukierunkowany zasadami rozwoju zrównoważonego, a są nimi:

- zasady filara etycznie-moralnego: potrzeby i pragnienia mieszkańców winny być centrum zainteresowania w procesie rozwoju, zaspokajanie obecnych potrzeb lokalnej wspólnoty nie może powodować ograniczenia możliwości zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń, każdy członek wspólnoty lokalnej ma prawo być przedmiotem i podmiotem rozwoju;
- zasady filara fizyczno-przyrodniczego: wszystko ze wszystkim jest powiązane, dotyczy to także działań lokalnych, których skutki mogą być pośrednie i bezpośrednio, bliskie i odległe zarówno w czasie jak i w przestrzeni, zasoby ziemi podobnie jak zasoby gminy są skończone, a zróżnicowanie genetyczne, gatunkowe, kulturowe, społeczne zapewniają odporność na zaburzenia i zakłócenia procesu rozwojowego;
- zasady filara ekonomiczności: należy być efektywnym i niemarnotrawiącym w zastosowaniu do przestrzeni, czasu, materii i energii. Raz pobrana ze środowiska materia powinna być wielokrotnie wykorzystywana w ramach zintegrowanych, zamkniętych cykli obiegu, przede wszystkim w ramach lokalnej integracji i recykulacji.

Celem nadrzędnym rozwoju jest trwale zaspokajanie potrzeb i aspiracji ludzi. Dopiero racjonalne określenie tych potrzeb warunkuje właściwy rozwój z zachowaniem jego zrównoważonego charakteru. Istnieje bardzo wiele kategorii potrzeb ludzkich. Wszystkie one są lub mogą być czynnikami sprawczymi rozwoju. Tym samym jest istotne, aby każdy mający realny wpływ na tworzenie owych strategii, zdawał sobie sprawę z bogactwa i różnorodności potrzeb ludzkich [5]. Ważnym czynnikiem warunkującym sprawność działania wszystkich podmiotów jest ich umiejętność przewidywania przyszłości. Pozwala ona optymalizować wybór dopuszczalnych decyzji, które należy podjąć, realizując określone cele rozwojowe. Konieczność przewidywania przebiegu zjawisk społeczno-gospodarczych jest warunkowana dwoma względami:

- by umieć się do nich dostosować, jeżeli są nieuchronne;
- by im przeciwdziałać, jeżeli leży to w naszych możliwościach, a przewidywany przebieg zjawisk bez naszej interwencji byłby niepożądany [6].

Rola samorządu terytorialnego w rozwoju lokalnym

Rola ta wynika zarówno z natury samych struktur samorządowych (faktyczny gospodarz terenu), jak i z ustawowych obowiązków, które nakładają na gminę zadania w dziedzinie zaspokojenia potrzeb zbiorowych oraz rozwiązywania bieżących problemów społeczności lokalnych. Dla gminy jako społeczności lokalnej i dla każdego pojedynczego mieszkańca korzystna jest taka sytuacja, w której w danym miejscu powstaje wiele inicjatyw na rzecz rozwoju lokalnego. Ale jeszcze bardziej korzystnie kształtuje się ta sytuacja, gdy inicjatywy i wynikające z nich działania koordynuje samorząd terytorialny lub inne ciało ściśle z tym samorządem związane. Dla realizacji idei rozwoju lokalnego ważne jest bowiem to, aby każda podejmowana działalność gospodarcza przynosiła określone korzyści ogólnospołeczne w miejscu jej prowadzenia, bez względu na to, czy będzie to zasilanie budżetu lokalnego, tworzenie nowych miejsc pracy, rozbudowa sieci infrastruktury, powiększenie lokalnego rynku czy poprawa stanu środowiska przyrodniczego [1].

Kierunki działań w ramach rozwoju lokalnego, uznawane za typowe dla samorządów terytorialnych poszczególnych gmin, mają zróżnicowany charakter. W dużej mierze zależy to od charakteru danej gminy jak również regionu: inną specyfiką charakteryzują się gminy przemysłowe, gdzie kompleksy zakładów pracy dające zatrudnienie tysiącom osób zostały zlikwidowane, a zupełnie inną gminy turystyczne, których funkcjonowanie opiera się na wykorzystaniu walorów przyrodniczych. Decyzje władz samorządowych są również uzależnione od przepisów prawa, nakładających niejednokrotnie szczególne regulacje na danym terenie. Przykładem takim są obszary ochrony uzdrowskiej oraz gminy uzdrowskie, gdzie regulacją prawną określającą zasady organizacji gminy jest ustawa o lecznictwie uzdrowskim, uzdrowskich i obszarach ochrony uzdrowskiej oraz o gminach uzdrowskich [7]. Szczególne obwarowania prawne są w tym wypadku konieczne, ze względu na ochronę wyjątkowych walorów leczniczych oraz przyrodniczych tych obszarów.

Kierunki w zakresie ochrony środowiska wytycza również polityka ekologiczna Unii Europejskiej. Cele ekologiczne, do których realizacji dąży Unia, należy postrzegać na tle jej celów generalnych przyjętych w takich dokumentach, jak min. Jednolity Akt Europejski oraz Traktat o Unii Europejskiej. Odnoszą się one do szeroko rozumianych ekologicznych aspektów procesu gospodarowania, a także do kategorii rozwoju zrównoważonego i trwałego. Nadrzędnym celem polityki ekologicznej Unii Europejskiej jest zapew-

nienie w długiej perspektywie takiego wzrostu gospodarczego i trwałej poprawy standardu życia, który nie doprowadzi do pogorszenia się stanu środowiska i zapewni dostępność jego zasobów, również dla przyszłości pokoleń [8]. Realizacją wymienionych celów objęte są wszystkie gminy w Polsce, w tym zwłaszcza obszary o unikatowych walorach przyrodniczo – leczniczych, jakimi są gminy uzdrowiskowe.

Gminy uzdrowiskowe

Podstawowym dokumentem prawnym regulującym kwestie uzdrowisk i gmin uzdrowiskowych jest ustawa z dnia 28 lipca 2005 o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych. Ustawa w szczegółowy sposób określa m.in. zasady oraz warunki prowadzenia i finansowania lecznictwa uzdrowiskowego, kierunki lecznicze uzdrowisk, zasady nadawania obszarowi statusu uzdrowiska albo statusu obszaru ochrony uzdrowiskowej, jak również określa zadania gmin uzdrowiskowych. Ustawa wprowadza również różne ograniczenia aktywności gospodarczej dla gmin uzdrowiskowych, wyrażając je w postaci nakazów i zakazów określonych działalności w trzech rodzajów stref ochronnych wydzielonych na obszarze uzdrowiska. Strefy te, oznaczone literami „A”, „B” i „C”, określają procentowy udział terenów zielonych w danej strefie oraz wymieniają katalog nakazów i zakazów dotyczących lokalizacji obiektów znacząco oddziałujących na środowisko oraz wszelkich innych działań z zakresu życia gospodarczo – społeczno – kulturalnego wpływających na właściwości uzdrowiskowe danej strefy.

Jeszcze do niedawna uzdrowiska kojarzyły się jedynie z miejscem, gdzie za pomocą zasobów naturalnych jest prowadzona działalność lecznicza, a w niewielkim stopniu turystyczna, rekreacyjna czy sportowa. Tak ukształtowany model uzdrowiska funkcjonował w Polsce przez kilkadziesiąt lat. Opierając się jedynie na lecznictwie, w efekcie doprowadził do zahamowania rozwoju gmin uzdrowiskowych w obliczu rozwijającej się światowej gospodarki, a tym samym zmieniających się trendów. Sytuacja taka wymagała natychmiastowych zmian zarówno organizacyjnych funkcjonowania uzdrowisk, jak również zmiany profilu prowadzonej działalności. Istniejący rygorystyczny we wprowadzaniu różnego rodzaju ograniczeń w funkcjonowaniu i rozwoju uzdrowisk wynikających nie tylko ze stref ochronnych regulowanych w ustawie, ale również z innych regulacji dotyczących obszarów chronionych (parki, obszary górnicze, rezerваты przyrody, strefy chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000) nie pozwala często na lokowanie w uzdrowiskach niezbędnych inwestycji wynikających z potrzeb społeczeństwa oraz europejskich i światowych trendów. Skutkiem takich ograniczeń ujawnił się fakt, iż oferta jaką prezentują polskie uzdrowiska jest uboższa od tych, z jakimi spotykamy się w uzdrowiskach czeskich, niemieckich, słowackich czy węgierskich przechodzących również okres transformacji. Budowie mode-

lu uzdrowiska opartego na bogatej infrastrukturze turystycznej i sportowo – rekreacyjnej w ciągu dalszym nie sprzyjają przepisy z zakresu planowania przestrzennego, uzdrowiskowe, prawa górniczego i geologicznego, budowlane, ochrony środowiska naturalnego czy ochrony przyrody. Pomimo tego, uzdrowiska polskie starają się racjonalnie wykorzystać bogactwo naturalnych surowców leczniczych.

Dziś polskie uzdrowiska prócz tradycyjnych zabiegów leczniczych oferują kompleksową gamę usług parac leczniczych, rehabilitacyjnych i profilaktycznych. Nowoczesne ośrodki leczenia uzdrowiskowego kuszą swoich pacjentów takimi dodatkami do oferty leczniczej, jak masaże, sauna, jacuzzi, hipoterapia, okłady z miodu i masła kakaowego, różnego rodzaju peelingi, inhalacje, kąpiele ziołowe i relaksacyjne. Do wachlarza zabiegów poprawiających wizerunek i sprawność fizyczną dokładają również rekreacyjno – sportowe, jak stacje narciarskie, miasteczka rekreacji wodnej, letnie tory bobslejowe, jaskinie solne, bowling, trasy hipic, ścieżki zdrowia oraz paint ball, rafting, nordic walk. Całość różnorodnej i innowacyjnej oferty polskich uzdrowisk dopełniają często usługi z zakresu odnowy biologicznej, kosmetologii oraz chirurgii kosmetycznej i plastycznej. Bogactwo i różnorodność oferty polskich uzdrowisk nie jest przypadkowa. Oparta jest ona na analizie gustów i preferencji obecnego klienta. Pierwszą z grup klientów korzystających z usług uzdrowiskowych są osoby starsze. W dużej mierze, na skutek bogacenia się Europy, są to osoby zamożne, które nie chcą inwestować w nieruchomości czy fundusze inwestycyjne, ale właśnie w zdrowie.

Przedłużająca się systematycznie długość ludzkiego życia sprawia, że osoby starsze jak najdłużej chcą zachować aktywność fizyczną i umysłową i są skłonne za to sporo zapłacić. Dlatego właśnie uzdrowiska chętnie inwestują w rozwój oferty skierowanej do tej grupy osób. Inną kategorią osób korzystających z bogactwa oferty uzdrowiskowej są ludzie jeszcze stosunkowo młodzi i aktywni, wywodzący się z kręgu biznesu. Szukają oni usług, których efekty będą szybkie i skuteczne. Oczekują błyskawicznej regeneracji sił, dobrej zabawy oraz atrakcyjnie spędzonego czasu. Wymagają oni zupełnie innej oferty niż ta, która jest skierowana do osób starszych. Polskie uzdrowiska powinny więc rozwijać swoją ofertę patrząc przez pryzmat potrzeb coraz bardziej zamożnego i wymagającego klienta, który szuka w uzdrowisku skutecznej kuracji połączonej z aktywnym wypoczynkiem.

Konsekwencją zaspokojenia potrzeb wymagających klientów jest rozwój turystyki uzdrowiskowej na terenach uzdrowisk. Polskie uzdrowiska stając się wielofunkcyjnymi centrami zdrowia, turystyki, rekreacji, sportu i kultury okazują się w ten sposób stymulatorami lokalnego i regionalnego rozwoju gospodarczego. Turystyka bowiem ma bezpośredni wpływ na rozwój innych sektorów gospodarki, takich jak np. hotelarstwo, gastronomia, transport, biura po-

dróży, a także pośrednio oddziałuje na inne dziedziny gospodarki, jak przemysł rolno–spożywczy, konfekcyjny i odzieżowy, pamiątkarski, budownictwo, produkcja sprzętu i ekwipunku sportowo–turystycznego, infrastruktura drogowa, sektor bankowy i ubezpieczeniowy. Zainteresowanie turystyką uzdrowską wzrasta obecnie dynamicznie na skalę nie tylko europejską, ale i światową, co implikuje konieczność wspierania rozwoju gospodarczego gmin uzdrowskich. Ich niewykorzystany do tej pory potencjał gospodarczy może zapewnić rozwój całego regionu, tworząc tym samym polską markę uzdrowską.

Położenie i rys historyczny Uzdrowska Szczawnica

Uzdrowska Szczawnica jest zlokalizowana w południowej części województwa małopolskiego, w powiecie nowotarskim. Gmina zajmuje powierzchnię 8789 ha i tworzy ją miasto Szczawnica oraz dwie wsie Szlachtowa i Jaworki. Nazwa miejscowości pochodzi od kwaśnych wód, zwanych przez górali szczawami. Pierwsza wzmianka o osadzie pochodzi z 1413 roku i dotyczy zapisania przez króla Władysława Jagiełłę 400 florenów Abrahamowi z Goszyc. Przy okazji tego to zapisu wymieniono dwie Szczawnice: Wyżnią i Niżnią. Jako zdrojowisko znana jest od ponad 200 lat. Dynamiczny rozwój Szczawnicy jako uzdrowska przypada na połowę XIX wieku, kiedy to właścicielem uzdrowska został Józef Szalay. Zbudował pierwsze łazienki oraz nowe budynki zdrojowe i pensjonaty, wykonał pracę architektoniczną odkrytym źródłom: Magdaleny, Walerii, Jana, Szymona, Heleny i Anieli. Przed śmiercią w 1876 roku zapisał Zakład Zdrojowy Akademii Umiejętności w Krakowie. Ta pomimo trudności związanych ze spłatą spadkobierców Józefa Szalaya, w latach 1880 – 1884 wybudowała Dworek Gościnny, uporządkowała Park oraz skończyła rozpoczętą przez Szalaya budowę drogi przez Pieniny do Czerwonego Klasztoru.

Dalsze trudności finansowe i organizacyjne zmusiły Akademię do sprzedaży Szczawnicy w 1909 roku Adamowi Stadnickiemu. Jego działalność przypada na okres międzywojenny. Wyremontował on domy zdrojowe, ujął nowe źródła, poszerzył Park Górny o teren Połonin. W latach 1933–1936 wybudowano Inhalatorium (wyposażone w pierwsze w Polsce komory pneumatyczne), w 1935 roku zaczęto elektryfikację, a w 1937 roku kanalizację Szczawnicy. Dalsze plany gospodarza uzdrowska przerwała II wojna światowa. W 1948 roku Uzdrowska Szczawnica na podstawie zarządzenia Ministra Zdrowia przejął Skarb Państwa. Po wojnie wybudowano nowe sanatoria brązowe i nowoczesny Zakład Przyrodolecznicy. Prawa miejskie turystyczno–uzdrowska Szczawnica otrzymała dopiero 18 lipca 1962 roku.

Walory przyrodnicze i formy ochrony przyrody w uzdrowsku Szczawnica

Miasto Szczawnica jest usytuowane w głęboko wciętej dolinie potoku Grajcarek, prawego dopływu Dunajca, u stóp

wypiętrzających się pasm górskich Pienin i Beskidu Sądeckiego. Miasto ma nieprzeciętne walory krajobrazowe i klimatyczne. Walory uzdrowskie i turystyczne przyciągają corocznie setki tysięcy kuracjuszy i turystów. Otaczające Szczawnicę kompleksy leśne chronią miejscowość przed wiatrami i zapewniają czystość atmosfery. Lecznicze wody mineralne dostarczają organizmowi niezbędnych mikroelementów.

Około 75% obszaru Miasta stanowią góry średnie i niskie, tj. obszary wysoko położone, o znacznych deniwelacjach, stromych i bardzo stromych stokach, wysokim stopniu zalesienia, rozczłonkowane licznymi i głębokimi dolinami. Środowisko naturalne tej części Szczawnicy ma charakter wybitnie górski. Użytkowanie gruntów na terenie miasta jednoznacznie wskazuje na jego uzdrowski i turystyczny charakter. Ponad 68,5% powierzchni miasta zajmują lasy i grunty leśne sprzyjające zarówno profilaktyce, leczeniu i rehabilitacji turystów i kuracjuszy, jak i stwarzające atrakcyjne otoczenie dla wypoczywających turystów. Duży odsetek stanowią także użytki zielone (łąki i pastwiska) – łącznie blisko 21,5%. Grunty orne stanowią jedynie niecałe 6% powierzchni, co jest charakterystyczne z jednej strony dla ośrodków miejskich i turystycznych, a z drugiej strony dla terenów górskich.

Zgodnie z zasadami rozwoju zrównoważonego wymienione obszary środowiska naturalnego należy poddać szczególnej ochronie. Ochrona ta powinna sprzyjać rozwojowi turystyki i rekreacji poprzez zapisy umożliwiające organizowanie na terenach chronionych kontrolowanej aktywności turystyczno wypoczynkowej. Uwarunkowania ochrony przyrody tworzy szereg ze sobą powiązanych elementów, które składają się na stan środowiska naturalnego. Ochrona przyrody w rozumieniu ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz.U. nr 92, poz. 880) polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody. Miasto Szczawnica położone jest w bezpośrednim sąsiedztwie (otulinie) Pienińskiego Parku Narodowego, chroniącego najcenniejsze fragmenty Pienin oraz Przełomu Dunajca, którego zarząd znajduje się w Krościenku n. Dunajcem. Miasto znajduje się również w sąsiedztwie Popradzkiego Parku Krajobrazowego. Na terenie gminy Szczawnica znajduje się pięć rezerwatów przyrody.

Ograniczenia zagospodarowania i wykorzystania rezerwatów (głównie turystycznego) są podane w rozporządzeniach powołujących je do życia. Zakres ograniczeń jest każdorazowo dostosowywany do charakteru rezerwatu i chronionych w nim siedlisk. Ponadto ogólne ograniczenia zagospodarowania i podejmowania określonych działań na terenie rezerwatu określa Ustawa o ochronie przyrody w artykule 15.

Rozwój lecznictwa uzdrowskiego

Uzdrowska Szczawnica posiada wyjątkowo cenne naturalne surowce lecznicze, korzystne położenie oraz natural-

ne walory przyrodnicze, które pozwalają mu się systematycznie rozwijać. W swojej bogatej historii przechodziło różne okresy rozwoju. Raz były to lata bardzo dobre dla rozwoju uzdrowiska, a innym razem wyjątkowo trudne. Okresu od 1990 roku do chwili obecnej raczej nie można zaliczyć do tych najlepszych dla rozwoju uzdrowiska. Postępująca dekapitalizacja obiektów uzdrowiskowych i słabo rozwijająca się infrastruktura sanatoryjna i turystyczna spowodowały, że uzdrowisko czeka długa droga jego rewitalizacji. Na szczęście w porę stworzono odpowiednie programy, które mają nie tylko powstrzymać degradację, ale które konsekwentnie realizowane mogą przyczynić się do pełnej rewitalizacji uzdrowiska i przywrócenia mu dawnej świetności. Programy te są realizowane zarówno przez władze samorządowe jak również przez podmioty prywatne, w tym sprywatyzowane Uzdrowisko SA. W chwili obecnej odrestaurowano już wiele obiektów uzdrowiskowych: pijalnię, rozlewnię wody mineralnej, obiekty gastronomiczne, hotelowe, a trwają intensywne prace przy odbudowie Dworca Gościnnego (Centrum Kongresowo–Kulturalne) i przygotowania do wyburzenia i wybudowania w stylu „szczawnickim” zakładu przyrodoleczniczego i innych obiektów uzdrowiskowych. Obiekty te są pieczołowicie odtwarzane przy zachowaniu XIX wiecznego stylu architektonicznego, ale w standardzie XXI wieku. Planowana jest rewitalizacja parków uzdrowiskowych i odrestaurowanie szczawnickiego deptaka.

Dzięki warunkom geologicznym uzdrowisko Szczawnica posiada obfite zasoby wód mineralnych. Są to przede wszystkim szczawy alkaliczno–słone, które stosowane są w leczeniu górnych dróg oddechowych, chorób przewodu pokarmowego, mocznicy, niedokrwistości, otyłości. Wczasowicze, kuracjusze i mieszkańcy Szczawnicy mają do dyspozycji również pijalnię wód mineralnych „Nad Zdrojami”, w której udostępniona została woda z ujęć: „Stefan”, „Józef”, „Józefina”, „Jan”, „Helena”, „Magdalena”. Woda mineralna swoista dzięki leczniczym właściwościom jest wykorzystywana do prowadzenia zabiegów w zakresie schorzeń laryngologicznych, pulmonologicznych i alergologicznych. Leczone są również choroby towarzyszące – narządów ruchu i układu krążenia. Zasadniczą część usług leczniczych stanowią kąpiele lecznicze i zabiegi inhalacyjne.

Obecnie na terenie Szczawnicy funkcjonuje 8 sanatoriów o łącznej liczbie łóżek 1097, oferujących szeroki wachlarz usług zarówno w dziedzinie lecznictwa uzdrowiskowego jak również odnowy biologicznej oraz rekreacji. Nad zdrowiem i właściwą opieką przebywających w sanatoriach gości czuwa wykwalifikowany personel medyczny – lekarze, rehabilitanci, fizjoterapeuci, fizykoterapeuci i pielęgniarki. Do głównych zabiegów lecznictwa uzdrowiskowego należą: światłolecznictwo, masaże, kinezyterapia, hydroterapia, balneoterapia z użyciem wód mineralnych, inhalacje oraz plastry borowinowe. Zgodnie z jedną zasad

rozwoju zrównoważonego mówiącą o zaspokajaniu potrzeb mieszkańców oraz gości, sanatoria poza typową ofertą profilaktyczno–leczniczą oferują bogatą ofertę typu: rehabilitacja, spa, odnowa biologiczna, parki wodne, beauty. W ten sposób działalność lecznicza sanatoriów poszerza się o usługi wynikające z potrzeb klientów oraz światowych trendów.

Rozwój turystyki w Szczawnicy

Malowniczy górski krajobraz z unikatowym przełomem Dunajca, bliskością Pienińskiego Parku Narodowego oraz Popradzkiego Parku Krajobrazowego, powoduje, że Szczawnicę można zaliczyć do najatrakcyjniejszych turystycznie miejscowości w Polsce. Porastające górskie zbocza (wys. 430–560 m n.p.m.) lasy, duże nasłonecznienie, mała ilość opadów, a szczególnie czyste, wolne od alergenów powietrze stwarzają wymarzone warunki dla kuracjuszy i wczasowiczów, natomiast oznakowane szlaki turystyczne po najpiękniejszych terenach Pienin i Beskidów stanowią atrakcję dla turystów. Uwagę zwraca zwłaszcza stara, stylizowana zabudowa uzdrowiskowa, a w dolnej części miasta XIX–wieczne domy z malowanymi godłami zamias numerów pieczołowicie odtwarzane przez samorząd lokalny i regionalny. Ozdobą Szczawnicy są owe stare budowle uzdrowiskowe i pensjonatowe, noszące cechy stylu szwajcarskiego, a także stroje góralskie, wyroby artystów ludowych jako dobra materialne, oraz bogate zwyczaje ludowe, gwara górali pienińskich, legendy o zbójnikach i poszukiwaczach złota i srebra jako dobra niematerialne.

Do najbardziej popularnych i najczęściej zwiedzanych miejsc w Małych Pieninach należy rezerwat przyrody – Wąwóz Homole. Jednym z najpiękniejszych, obfitujących w malownicze skałki i progi skalne, tworzące przełomy i wodospady jest rezerwat Biała Woda znakomicie nadający się do spacerów i doskonale przygotowany turystycznie; wygodna droga (zamknięta dla ruchu pojazdów), ławeczki, mostki, tablice informacyjne. Dodatkowym elementem, wspierającym ruch turystyczny w tym rejonie, jest koncepcja odnowy centrum wsi Jaworki. Zakłada ona utworzenie małego rynku realizującego funkcje informacji turystycznej i historycznej, galerii rękodziela artystycznego oraz miejsca wypoczynku. Kolejnym elementem przemyślanej infrastruktury turystycznej jest czynne od 1996 r. pieszo–rowerowe przejście graniczne w Pieninach pozwalające na zwiedzanie najpiękniejszych zakątków Pienin Słowackich. Obecnie po zniesieniu granic i nadaniu ścieżce nowego wystroju i wyglądu, pełni ona rolę kilkukilometrowego Deptaka nad Dunajcem. Uzupełnieniem tej atrakcji turystycznej jest projekt utworzenia 4–kilometrowego Deptaka Uzdrowiskowego wzdłuż Grajcarcka po drugiej stronie ścieżki pieszo–rowerowej. Powstały w ten sposób trakt rekreacyjny zapewniłby mieszkańcom oraz gościom atrakcję turystyczno–rekreacyjną z zachowaniem naturalnych walorów przyrodniczych w otulinie Pienińskiego

Parku Narodowego. Kolej linowa na Palenicę, wózkowa rynnna grawitacyjna, rynnna snowboardowa i sztucznie nasnieżane trasy narciarskie stanowią atrakcję tak dla turystów, jak i sportowców. Szczawnica słynie także z parków, wśród których na wyróżnienie zasługuje Park Dolny (założony w latach 1861–68, urządzony głównie przez Władysława Dąbskiego), Park Górny (zajmujący około 10 ha, założony został przez Jana Kutschere w 1824 r) [9].

Z danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego, dotyczących ruchu turystycznego oraz bazy turystycznej wynika, iż Szczawnica znajduje się w ścisłej czołówce miast uzdrowiskowych i turystycznych rejonu Pienin oraz Beskidu Sądeckiego. Z porównania z innymi kurortami tego regionu Szczawnica zajmuje drugie miejsce (po Krynicy–Zdroju) pod względem liczby przyjmowanych w ciągu roku gości. Na terenie Szczawnicy w okresie od stycznia do grudnia 2006 r. zarejestrowanych zostało 48,2 tys. turystów i kuracjuszy. Szczawnicę odwiedza także relatywnie duża liczba turystów zagranicznych. Większy wskaźnik liczby turystów zagranicznych odnotowała jedynie Krynica–Zdrój.

Do atrakcji turystycznych Szczawnicy należą: promenada pieszo–rowerowa nad Grajcarkiem i Dunajcem, 5 tras rowerowych, 11 tras konnych, 6 pieszych szlaków turystycznych, 4 wyciągi narciarskie, 6 tras narciarskich, halfpipe – rynnna śnieżna do snowboardu, rynnna grawitacyjna, korty, boiska, sauny, siłownie, wypożyczalnie sprzętu turystycznego i sportowego, etc. Miasto zamierza wzbogacić również ofertę turystyczno–uzdrowiskową poprzez realizację programu związanego z turystyką uzdrowiskową w rejonie Szlachtowej i Jaworek. Początkiem tej koncepcji jest utworzenie w 2008 roku na terenie Szlachtowej „Szlaków Papieskich” otwierających turystom malownicze krajobrazy Beskidu Sądeckiego. Uzupełnieniem tej oferty jest budowa na terenie Jaworek tras wycieczek pieszych, jazdy rowerowej oraz jazdy konnej. Oferta turystyczna i sportowa jest uzupełniana bogatą ofertą kulturalną miasta, gdzie funkcjonują m.in. Muzeum Pienińskie, izby regionalne, wystawy, świetlice, Miejski Ośrodek Kultury i Sportu wraz z kinem „Pieniny”, Miejska Biblioteka Publiczna. Na specjalną uwagę zasługuje awangardowa placówka kulturalna pn. „Muzyczna Owczarnia”, znajdująca się w Jaworkach oraz kultywowanie lokalnych tradycji, związanych głównie ze świętami religijnymi oraz wydarzeniami lokalnymi. Na terenie miasta działa 6 zespołów regionalnych i tanecznych, kapele góralskie, orkiestry i chóry. Do najważniejszych stowarzyszeń kulturalnych i regionalnych należą „Muzyczna Owczarnia”, Oddział Pieniński Związku Podhalan, Klub Twórczy Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych.

Niesłabnącą i zasłużoną popularnością cieszy się jedna z największych atrakcji turystyczno–krajobrazowych Pienin – spływ tratwami przełomem Dunajca, rozpoczynający się w Sromowcach Kątach – przysiółku Sromowiec Wyż-

nych, a kończący się w Szczawnicy lub w Krościenku. Tratwa zabiera 10 pasażerów, a prowadzi ją dwóch flisaków – majster na przodzie i pomocnik na rufie. Sterują oni tratwą za pomocą żerdeń zwanych spryszkami. Ubiorem flisaków jest regionalny strój górali pienińskich, którego wyróżnikiem wśród innych strojów góralskich jest bogato wyszywana błękitna kamizelka.

Rozwój usług na terenie Gminy

Obecnie wiodącym profilem miejscowych firm jest szeroko pojęta turystyka, wraz z całą bazą towarzyszącą, jak np.: gastronomia, usługi uzdrowiskowe oraz handel. Na terenie miasta zarejestrowanych jest 638 podmiotów gospodarczych (dane na dzień 31.12.2008). Większość z nich, bo 380, jest ściśle związanych z obsługą ruchu turystycznego i uzdrowiskowego. Są to przede wszystkim takie działalności, jak: wynajem pokoi, przewóz osób łodziami na rzece Dunajec, przewóz osób dorożkami oraz saniami, prowadzenie parkingów, biura turystyczne, usługi przewodnicze, wypożyczalnie sprzętu sportowego i rowerów, wyciągi narciarskie, etc.

Kolejną dobrze rozwiniętą branżą na terenie miasta jest gastronomia, powiązana w dużej mierze z turystyką, o czym najlepiej świadczy sezonowość wielu punktów (działalność od maja do października). Obecnie jest zarejestrowanych 65 przedsiębiorstw gastronomicznych, do których należą: restauracje, bary, kawiarnie, pizzerie, smażalnie, puby, sezonowe kioski małej gastronomii, stołówki. Placówki te w pełni zaspokajają potrzeby mieszkańców, jak i przyjeżdżających turystów i kuracjuszy.

W Szczawnicy funkcjonuje 120 placówek handlu detalicznego i hurtowego. Podstawowe gałęzie handlowe na terenie miasta to: spożywcza, artykułów przemysłowych, owocowo–warzywna, sprzedaż pamiątek, odzieżowa, piekarnicza, mięsna, chemiczna, materiałów budowlanych, papiernicza, kwaciarska. Pozostała działalność gospodarcza na terenie miasta to zakłady usługowe. Najliczniej reprezentowana jest branża budowlano–remontowa (70 firm), leśna (10), stolarska (6). Pozostałe usługi to: elektryczne, fryzjerskie, porządkowe, szklarskie, fotograficzne, mechaniki pojazdowej, wodno–kanalizacyjne, radiowo–telewizyjne, szewskie, projektowe oraz naprawcze. Generalnie poziom świadczonych usług, poza turystyką, funkcją uzdrowiskową, gastronomią oraz handlem, stoi na średnim poziomie. Nieobecności zakładów przemysłowych korzystnie wpływa na zachowanie cennych walorów przyrodniczych.

Rozwój usług komunalnych

Rozwój zrównoważony gminy nie może istnieć bez przemyślanej i konsekwentnie realizowanej polityki obejmującej usługi komunalne, w tym recyrkulacji materii. Na te-

renie Szczawnicy od 1998 roku jest prowadzona selektywna zbiórka odpadów komunalnych, która ma miejsce u „źródła”. Szczegóły segregacji określa „Regulamin szczegółowych zasad utrzymania czystości i porządku na terenie miasta”, zatwierdzony Uchwałą Rady Miejskiej. Miejski Zakład Gospodarki Komunalnej w Szczawnicy rozprawdza kolorowe worki plastikowe na surowce wtórne. System segregacji odpadów w postaci kolorowych worków obejmuje domy prywatne w zakresie zbiórki papieru i tektury, szkła, tworzyw sztucznych oraz metalu. W przypadku obiektów tzw. zbiorowych segregacja odbywa się poprzez system pojemnikowy i kontenerowy. Zbiórką odpadów objętych jest praktycznie 100% mieszkańców. W każdy pierwszy wtorek miesiąca mieszkańcy wystawiają worki z surowcami wtórnymi przed domy, a Zakład Gospodarki Komunalnej zbiera je i wywozi na składowisko z przeznaczeniem do utylizacji.

Gospodarka miasta Szczawnica od lat jest kojarzona z dobrze rozwiniętą sferą usług uzdrowiskowych i turystycznych. Gmina konsekwentnie realizuje zadania z zakresu sfer: społecznej, uzdrowiskowej, gospodarczej, turystycznej, kulturalnej czy sportowej będących wyrazem wielowymiarowości lokalnego rozwoju zrównoważonego w myśl zasady mówiącej, iż wszystkie działania i decyzje podejmowane przez lokalne władze samorządowe mają swoje skutki pośrednie i bezpośrednie oraz bliskie i odległe zarówno w czasie jak i przestrzeni.

Działania podejmowane przez władze Szczawnicy polegają na stworzeniu warunków do dynamicznego rozwoju sektora usług turystycznych co przyczyni się do wzmocnienia już istniejących firm i powstawania nowych pod-

miotów gospodarczych. W długofalowej perspektywie spowoduje to wzrost zatrudnienia. Realizacja takich inwestycji w infrastrukturę turystyczną jak „Pienińskie Centrum Aktywizacji Ruchu Turystycznego Durbaszka” czy też stworzenie Centrum Turystyczno-Uzdrowiskowego z amfiteatrem, zagospodarowaniem placu przy dolnej stacji PKL, promenadą, parkiem wodnym i lodowiskiem w znaczący sposób podniosą atrakcyjność turystyczną Szczawnicy. Realizacja wymienionych zadań inwestycyjnych pozwoli osiągnąć status turystycznego kurortu. W szerszym kontekście realizacja zadań przewidzianych w wieloletnim planie inwestycyjnym przyczyni się do dynamicznego długofalowego rozwoju gospodarczego miasta i gminy Szczawnica.

LITERATURA

- [1] Broń R.: Czynniki rozwoju regionalnego, w: Strahl D. (red.): Metody oceny rozwoju regionalnego, AE, Wrocław 2006, s. 213
- [2] Górka K., Poskrobko B., Radecki W.: Ochrona środowiska, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2001
- [3] Janikowski R.: Zrównoważony rozwój lokalny. Teoria i praktyka. PAN, Komitet „Człowiek i Środowisko” przy prezydium PAN, Warszawa – Katowice 2006
- [4] Kudłacz T., Strzelecki Z. (red.): Gospodarka regionalna i lokalna. PWN, Warszawa 2008
- [5] Miszczuk A., Miszczuk M., Żuk K.: Gospodarka samorządu terytorialnego. PWN, Warszawa 2007
- [6] Parysek J.J.: Podstawy gospodarki lokalnej, WN UAM, Poznań 1997
- [7] Parysek J.J.: Podstawy gospodarki lokalnej, WN UAM, Poznań 2001
- [8] Plan rozwoju lokalnego miasta Szczawnica na lata 2007 – 2009. Urząd Miasta Szczawnica, Szczawnica 2007
- [9] Ustawa z dnia 28 lipca 2005r., Dz.U. rok 2005, nr 167, poz. 1399
- [10] Ziółkowski M.: Zarządzanie strategiczne w polskim samorządzie terytorialnym, w: Zalewski A. (red.) Nowe zarządzanie publiczne w polskim samorządzie terytorialnym, SGH Warszawa 2005

Dawna cerkiew w Szlachtowej. Fot.: Jacek Warus

Jaworki. Fot.: Jacek Warus

Plac Dietla. Fot.: Jacek Warus

Szczawnica. Fot.: Jacek Warus